

Sarımsak Üretiminin Ekonomik Durumu ve Taşköprü İlçesi Açısından Değerlendirilmesi

Selen AKAN¹, F. İlknur ÜNÜVAR²

¹Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü

²Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

*Sorumlu yazar: sakan@agri.ankara.edu.tr

Geliş Tarihi: 10.01.2020 Düzeltme Geliş Tarihi: 05.03.2020 Kabul Tarihi: 14.05.2020

Öz

Tarımsal üretimde önemli bir sebze olan sarımsağın son yıllarda tüketiminde artışlar gözlenmiştir. Sarımsak tüketimi taze ve kuru olarak 2 şekilde gerçekleştirilmekle birlikte ekonomik öneme sahip formu kuru sarımsaktır. TÜİK 2018 yılı verilerine göre, Türkiye kuru sarımsak ekim alanı 133 bin dekar, üretimi ise 117 bin tondur. Dünya sarımsak üreticisi ülkeler arasında 14. sırada bulunan Türkiye, hem ihracatçı hem de ithalatçı konumda yer almaktadır. Türkiye’de sarımsak yetiştiriciliği 61 ilde yapılmakta olup, 2018 yılına kadar sarımsak üretiminin en fazla yapıldığı il Kastamonu’dur. Ancak, 2018 yılında Gaziantep sarımsak üretiminde %17,6’lık payla ilk sırayı almıştır. Sarımsak yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı yerlerde tarımsal işletmelerin önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. Kastamonu’nun ve özellikle kırsal nüfusun ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasında önemli bir yeri olan sarımsak, 2009 yılında Taşköprü sarımsağı olarak ‘Coğrafi İşarete’ sahip olmuştur. Bu çalışmada, ülkemizde sarımsak üretiminin hem ekonomik durumu değerlendirilmiş hem de Taşköprü ilçesindeki sarımsak üreticileriyle yüz yüze yapılandırılmış anket sonuçları yorumlanmıştır. Veriler sonucunda sarımsak üretiminin önemi, fiyat dalgalanmaları ve üreticilerin sorunları incelenerek çözüm yolları arayışına gidilmiş, yerel kalkınma açısından da değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmeler ışığında, Taşköprü için vazgeçilmez öneme sahip sarımsağın korunması için ürün politikası özelinde çalışmalar yapılması, üreticilerin maliyetlerini karşılayabilecek desteklerin verilerek katma değere yönelik üretimin yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Kastamonu, Sarımsak, Sorunlar, Taşköprü, Üretim

Economic Status of Garlic Production and Evaluation in Terms of Taşköprü District

Abstract

Garlic is an important vegetable in agricultural production and it’s consumption has increased in recent years. Garlic is consumed in two types as fresh and dried (cured), economically important form of it is dried (cured) garlic. According to the TURKSTAT data from 2018, Turkey has 133 thousand hectares of dry garlic planting area, and it’s production is 117 thousand tons. Turkey ranks at 14th country in the world for garlic production and also it is known both an exporter and importer. Turkey's garlic production is carried out in 61 provinces. When taking into account of garlic production and planting area up to 2018, the most production was conducted in Kastamonu province. However, Gaziantep has ranked at 1st province in garlic production (17,6%) since 2018. It is an important source of income for agricultural holdings where intensive farming is carried out. Garlic, which has an important mission in both economic and social development of Kastamonu and that of especially the rural population, has received the 'Geographical Indication' as a Taşköprü garlic in 2009. In this study, both the economic situation of garlic production in Turkey was evaluated and the results of face - to - face questionnaires with garlic producers in Taşköprü district were presented. As a result of the datas, the importance of garlic production, price fluctuations and producers' problems were examined with solution suggestions in terms of local development. In the view of these assesments, it is recommended to carry out studies

on product policy in order to protect garlic, which is indispensable, and to produce value added products by providing supports to meet the production costs.

Key words: Kastamonu, Garlic, Problems, Taşköprü, Production

Giriş

Türkiye tarımsal üretim çeşitliliği açısından zengin bir ülke konumundadır. Tarımsal üretimin çeşitliğinde tarım ürünlerinin doğrudan gıda ya da tarıma dayalı sanayi, tıbbi ürünler olarak da kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Çoklu kullanım alanına sahip (doğrudan-işlenerek ya da özüt olarak) ürünlerden biri de sarımsaktır.

Sarımsak, Dünya genelinde taze ve kuru olarak iki farklı şekilde üretilmektedir. 'Yeşil' sarımsak olarak da nitelendirilen taze sarımsak, yeşil yapraklı, gövde ve baş yüzeyinin taze olduğu, dişlerin tam olgunlaşmadığı dönemde hasat edilen sarımsaktır. Kuru sarımsaklar ise hasat sonrası doğal kürlenme yapılarak yaprak, gövde ve başların tamamen kuruduğu ürünlerdir (Akan ve ark., 2019a; Anonymous, 2019). Kuru sarımsakların daha uzun süre ile depolanabilmesi, besin ve aromatik bileşik içeriğinin daha yoğun olması sebebiyle daha geniş kullanım alanı (gıda, ilaç, kozmetik, yem vb.) ve işleme prosedürüne sahiptir (Akan ve Ünüvar, 2017). Bu nedenle kuru sarımsaklar, tüketiciler ve sektör tarafından tercih sebebi olmakta ve bu durum ekonomik değerine de yansımaktadır.

TÜİK (2019) yılı verilerine göre Türkiye'de sarımsak yetiştiriciliği 61 ilde ve çoğunlukla konvansiyonel üretim yöntemleriyle küçük aile işletmelerinde yapılmaktadır. Sarımsak yetiştiriciliğinde ilk akla gelen yöre, Kastamonu ilinin Taşköprü ilçesidir. 'Taşköprü sarımsağı' olarak bilinen sarımsaklar ilçede 'beyaz altın' olarak nitelendirilmektedir. Taşköprü sarımsakları, suda çözünür kuru madde miktarı, askorbik asit, mineral, aroma bileşenleri, antioksidan aktivite ve kükürtlü bileşikler bakımından oldukça zengindir (Akan, 2019; Akan ve ark., 2019b). Son yıllarda, sarımsak konusunda farkındalık ve bilinç paralel talep artışına rağmen, yüksek girdi maliyetleri, aile işletmelerindeki iş gücü azalmaları ve satış kanallarındaki eksikliklerden dolayı üretim ve ekim alanlarında daralmalar ile kayıplar meydana gelmiştir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada yurtiçi (Türkiye İstatistik Kurumu) ve yurt dışında çeşitli kuruluş (Comtrade, Trade Map) verileri grafikler ve

indeksler olarak sunularak üretim ve tüketim miktarı, ekim alanı, verim durumu ve dış ticaretindeki gelişmeler incelenerek yorumlanmıştır. İndeks hesaplamalarında 2008 yılı temel yıl olarak baz alınmış olup, her bir yıla ait indeks, 2008 yılı değeri esas alınarak hesaplanmıştır. Buradaki asıl amaç, son 10 yılda sarımsak ekim alanlarındaki ve üretim miktarlarındaki değişimi belirlemektir.

Sarımsak üretici ve tüketici satış fiyatları ise, hem İlçe Tarım Müdürlükleri hem de tüketiciler ile yapılan yüzyüze görüşmeler sonrasında kaydedilmiş, satış fiyatı ile üretici satış fiyatı arasındaki fark 'Pazarlama Marjı' olarak hesaplanmıştır (Topçu, 2003; Topçu, 2004; Aşkan ve Dağdemir, 2015; Küzeci ve ark., 2019). Üretici eline geçen yüzde oran, üretici satış fiyatının tüketici satış fiyatına oranlanması ile hesaplanmıştır (Küzeci ve ark., 2019; Ertek ve ark., 2020). Ayrıca, Kastamonu ili Taşköprü ilçesinde yaşayan üreticiler ve ziraat odası üyeleriyle odak grup görüşmeleri yapılmış ve yarı yapılandırılmış anket sorularıyla yetiştiricilikteki sorunları, sarımsak yetiştiriciliğinin güçlü yanları, sarımsağın yerel kalkınmaya sağladığı değerler gibi sorular yöneltilmiş ve cevaplar gruplandırılarak araştırma bulgularında verilmiştir. Son olarak, bu gelişmelerin sebepleri ortaya konularak öneriler sunulmuştur. Ayrıca çeşitli yayın ve kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Araştırma Bulguları

Türkiye'de sarımsak üretimi, ekim alanı ve tüketimi

Türkiye'de sarımsak yetiştiriciliği hemen hemen her bölgede olup, toplamda 61 ilde yapılmaktadır. Çizelge 1 incelendiğinde, son yıllarda ekim alanı ve üretim miktarında artan bir ivmeye rastlanmıştır. TÜİK 2019 yılı verilerine göre, son 10 yıl içerisinde sarımsak ekim alanında %43,3'lük bir artış meydana gelmiş ve 133 bin da alanda ekim yapılmıştır. 2008-2018 yılları arasında ekim alanlarıyla doğru orantılı olarak üretim miktarı da %45 oranında artış göstererek 117 bin tona ulaşmıştır. Tüketim miktarı ise, 2007 yılına göre %40'lık artışla 2017 yılında 84 bin ton olmuştur. Kişi başı tüketim miktarında fazla bir değişiklik olmasa da son yıllarda kişi başı yılda 1kg olmuştur (Çizelge 1)(TÜİK, 2019).

Çizelge 1. Türkiye 2008-2018 yılları sarımsak ekim alanı, üretimi ve tüketimi

Yıllar	Ekim alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Tüketim Miktarı (ton)	Kişi Başı Tüketim (kg/yıl)
2008	93.057	81.070	60.121	0,8
2009	93.720	83.134	61.903	0,9
2010	95.100	76.936	57.738	0,8
2011	92.725	79.203	61.204	0,8
2012	117.936	79.433	58.730	0,8
2013	103.558	87.037	66.114	0,9
2014	105.572	91.000	68.630	0,9
2015	108.084	94.867	67.674	0,9
2016	119.155	109.161	75.733	0,9
2017	131.451	121.805	84.442	1,0
2018	133.397	117.688	-*	-*
Değişim (%) 2008-2018	43,35	45,17	40,45**	25**

Orijinal hesaplamalar. *TÜİK 2018 yılı tüketim verisini henüz açıklamamıştır. **2008-2017 değişimi hesaplanmıştır. Kaynak: TÜİK, 2019.

Türkiye sarımsak ihracat ve ithalatı

Türkiye'nin coğrafi konumu sebebi ile ticarete avantajlı durumdadır. Rusya başta olmak üzere Avrupa Birliği, Ortadoğu ve Balkan coğrafyasına yönelik ihracatta ciddi bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim Türkiye'nin ihracat verilerine göre, Rusya %51'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır (Comtrade, 2019). Tüm

sebze ve meyve ihracatında olduğu gibi Rusya ile olan ticaretimizde karayolu taşımacılığının uygunluğu sarımsak ticaretinde de kolaylık sağlamaktadır. 2018 yılında toplam 13 ülkeye ihracat yapan Türkiye'nin ihracat değeri 527 bin \$ olmuştur. 2014-2018 yıllarını kapsayan 5 yıllık dönemde Türkiye'nin ihracatı 99 bin \$'dan %432 artışla 527 bin \$'a çıkmıştır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Türkiye'nin 2014-2018 yılları arası sarımsak ihracat değerleri

İhracat Yapılan Ülkeler	İhracat Değeri (bin \$)					2018 Yılı İhracat Payı (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	
Rusya	29	0	0	77	270	51
Hollanda	2	0	0	0	67	13
Polonya	0	0	0	33	44	8
İtalya	0	0	0	0	31	6
Kıbrıs	0	0	0	22	29	5
Suriye	0	2	0	6	28	5
Ukrayna	0	0	13	21	17	3
Almanya	21	10	26	16	14	3
Irak	0	2	6	1	10	2
Romanya	0	0	179	192	7	1
Gürcistan	1	0	63	204	5	1
Bulgaristan	0	0	21	9	3	0,6
Suudi Arabistan	0	0	0	0	1	0,2
Diğer ülkeler	48	60	60	48	1	1,2
Toplam	99	74	368	629	527	100

Kaynak: Comtrade, 2019

Sarımsak ihracatında alıcı ülke talepleri dikkate alınmakta, alıcı ülkenin herhangi bir talebinin bulunmaması durumunda ülkemiz mevzuatı işleme alınmaktadır. Genel olarak

sarımsak ihracatında 'Bitki Sağlığı Sertifikası' talep edilmektedir. Ayrıca, bazı ülkeler Bitki Sağlığı Sertifikası'nın yanı sıra gıda güvenliği kontrollerini kapsayan 'Sağlık Sertifikası' da

talep etmektedir. Örneğin en yoğun sarımsak ihracatının yapıldığı Rusya, ihracatta bitki sağlığı sertifikasıyla birlikte sağlık sertifikası da talep etmektedir. İhracatı yapılacak sarımsaklarda pestisit kalıntısı analizi yapılarak, analiz sonucu Rusya mevzuatına uygun olan ürünlerin ihracatına izin verilmektedir (Kaya, 2012).

2014-2018 yılları arasında en yoğun sarımsak ithalatı Çin'den yapılmıştır (Çizelge 3). Son 5 yıllık dönemde ithalat değerlerinde dalgalanmalar gözlemlenmiş ve 2018 yılına gelindiğinde ise 598 bin \$'lık ithalat gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında ithalatın %98'i Çin'den ve %1,5'u da İran'dan yapılmıştır (Comtrade, 2019) (Çizelge 3).

Çizelge 3. Türkiye'nin 2014-2018 yılları arası sarımsak ithalat değerleri

İthalat Yapılan Ülkeler	İthalat Değeri (bin \$)					2018 Yılı İthalat Payı (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	
Çin	6.627	8.546	8.044	1.322	598	98,52
İran	0	0	0	0	9	1,48
Mısır	0	0	10	35	0	0
Toplam	6.627	8.546	8.054	1.357	607	100

Kaynak: Comtrade, 2019

Sarımsak ithalatı iç piyasayı sürdürülebilir üretim, ürün stoğu, kalitesi ve ticari getiri konularında tehdit etmektedir. İthal sarımsağın düşük maliyetli olması tüketiciler tarafından tercih sebebi olup, yerli üreticilerimizin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca, ithal sarımsak sadece tüketim amaçlı kullanılmayıp, tohumluk olarak da kullanılması Türkiye'nin sarımsak tarımını da etkilemektedir. Öte yandan, Türkiye'nin sarımsak üretimi mevcut durumda artan nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ve tüketim sahasının geniş olması sebebiyle kimi zaman talebi karşılayamamaktadır. Bu durum birtakım ithalatlar yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak, ekili alan, üretim ve verim artışının sağlanması, kalitenin iyileştirilmesi, tarımda desteklerin artırılması, girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve tarımsal politikalarda yapılacak düzenlemeler ile söz konusu problemler aşılabilir, ithalat azaltılabilecektir. Türkiye'de sarımsak ithalatında vergi (gümrük vergisi) ve ücretlendirme mekanizmaları (gözetim fiyatı uygulaması, ürün güvenliği ve denetimi mevzuatı) işletilerek bir nevi önlem alınmakta, ancak uluslararası tahkim nedeniyle daha fazla müdahale edilememektedir. Türkiye'nin sarımsak ithalatında izlenen yol aşağıda detaylı olarak verilmiştir:

Sarımsak ithalatında, organoleptik inceleme, ambalaj kontrolü, numune alma ve laboratuvar analizlerini kapsayan fiziksel kontrol hayati önem taşımaktadır. Türkiye'de, ithal edilen sarımsakların organoleptik incelemesinde karakteristik tat ve koku

aranmakta, bozulma ve küflenme olması durumunda üründen numune alınmaksızın ürün reddedilmektedir. Yaklaşık 1 aylık süre içinde Çin'den deniz yolu taşımacılığı ile gelen sarımsak için denetim gerçekleştirecek görevli personel, sarımsakta küflenme tespit ettiği zaman ürünü direkt reddetme yetkisine sahiptir. Ayrıca, organoleptik incelemelerin olumlu çıkması durumunda üründen gıda güvenliği esas alınarak pestisit (zirai ilaç kalıntısı) analizleri için numune alınmaktadır. Tüm bu analiz sonuçlarının Türk Gıda Kodeksi'ne göre uygun olması durumunda bu ürünler için uygunluk yazısı düzenlenmekte ve satışa sunulmaktadır. Öte yandan, Türkiye, sarımsağı kuru (GTİP: 0703.20.00.00.12), taze (GTİP: 0703.20.00.00.11) ve aynı zamanda toz, granül (GTİP: 0712.90.90.00.11), dilimlenmiş ve turşu olarak da ithal etmektedir. Sarımsağın toz ve dilimlenmiş olarak ithalatı söz konusu olduğunda 'Mikrobiyolojik Kriterler Yönetmeliği'ne göre mikrobiyolojik analizler talep edilmektedir (Kaya, 2012).

Sarımsak üretimi 2017 yılında 54 ilde, 2019 yılında ise 61 ilde yapılmıştır (TÜİK, 2017; 2019). Bu durumun sarımsağa olan talep artışı, belirli yıllarda satış fiyatlarının yükselmesi veya piyasada yeterince ürüne ulaşılmamasından kaynaklandığını söylemek olasıdır. Öte yandan, üretim artışlarında sarımsak tarımının özellikle iklim ve toprak isteği bakımından birçok şehirde üretime elverişli olmasının da etken olduğu söylenebilir. Çizelge 4'e göre üretici iller bazında sarımsak üretimi ele alındığında, üretimde ilk 3 sırada Gaziantep (%17,6),

Kastamonu (%17,5) ve Kahramanmaraş (%13,5) yer almakta ve toplam üretiminin yaklaşık %49'unu karşılamaktadır (TÜİK, 2019). TÜİK verilerine göre 2018 yılına kadar üretimde ilk sırada Kastamonu yer alırken, 2018 yılında %17,6'lık pay ile Gaziantep'in ilk sıraya yerleştiği görülmüştür. Kastamonu ilinde ekim alanları son 10 yılda belirgin değişiklik göstermezken, Adana'da 2008 yılında 50 dekar olan sarımsak ekim alanı 2018 yılında 10.4 kat artarak 570 dekara ulaşmış ve ekim alanında en fazla artışın olduğu il olmuştur. Gaziantep'in 2008 yılında sarımsak ekim alanı 2 bin dekar civarında iken, 2018 yılında ekim alanı 6.5 kat artmış ve 18 bin dekara çıkmıştır. Böylece Gaziantep üretimde ilk sırayı alarak Taşköprü

sarımsağının liderliği ikinci sıraya düşmüştür. Taşköprü ilçesinde yaşanan bu durum, ilçedeki istikrarsız üretim politikası ve spekülasyon fiyat artışlarından kaynaklanmış olup, sarımsak tarımı ve fiyatları diğer bölge çiftçilerini cezbetmiştir. Çizelge 4'te son 10 yıllık süreçte verim durumuna bakıldığında, üretici illerin %50'sinde verim artışı gözlenmiş olup, 2018 yılında en yüksek verim alınan iller sırasıyla Afyonkarahisar (%1,76), Konya (%1,40), Edirne (%1,37), Adana (%1,21) ve Kahramanmaraş (%1,19) olmuştur.

Genel olarak verimdeki artış sebebi üretim tekniğindeki iyileştirmelerden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4. İllere göre 2008-2018 yılları arası ekim alanı, üretim miktarı ve verim durumu

Üretici İller	Ekilen Alan (da)			Üretim Miktarı (ton)			Verim (Ton/da)	
	2008	2018	Değişim (%)	2008	2018	2018 Yılı		
						Üretim payı (%)	2008	2018
Gaziantep	2.475	18.665	654,1	5.493	20.726	17,6	2,22	1,11
Kastamonu	25.370	25.750	1,5	20.386	20.540	17,5	0,80	0,80
Kahramanmaraş	5.817	13.300	128,6	8.840	15.848	13,5	1,52	1,19
Aksaray	2.790	15.175	443,9	1.652	12.128	10,3	0,59	0,80
Tokat	5.280	8.215	55,6	5.281	7.477	6,4	1,00	0,91
Konya	870	3.312	280,7	740	4.627	3,9	0,85	1,40
Adıyaman	3.070	5.753	87,4	1.604	4.615	3,9	0,52	0,80
Balıkesir	9.870	7.185	-27,2	8.239	4.250	3,6	0,83	0,59
Hatay	5.140	3.285	-36,1	6.455	3.072	2,6	1,26	0,94
Karaman	5.170	3.100	-40,0	3.792	2.756	2,3	0,73	0,89
Kütahya	1.074	2.856	165,9	934	2.338	2,0	0,87	0,82
Antalya	1.805	1.815	1,6	1.372	1.917	1,6	0,76	1,06
Şanlıurfa	2.000	3.170	59,5	1.000	1.437	1,2	0,50	0,45
Uşak	450	1.130	151,1	872	1.295	1,1	1,94	1,15
Edirne	1.090	902	-17,2	960	1.239	1,1	0,88	1,37
Manisa	890	1.463	64,4	816	1.128	1,0	0,92	0,77
Kırklareli	2.843	1.953	-31,3	1.973	1.083	0,9	0,69	0,55
Nevşehir	520	2.100	303,8	276	1.080	0,9	0,53	0,51
Tekirdağ	1.650	1.768	7,2	808	1.011	0,9	0,49	0,57
İzmir	987	755	-23,5	847	754	0,6	0,86	1,00
Niğde	980	950	-3,1	735	737	0,6	0,75	0,78
Afyonkarahisar	692	405	-41,5	1.117	714	0,6	1,61	1,76
Adana	50	570	1.040,0	50	689	0,6	1,00	1,21
Diğer İller	12.174	9.820	-19,33	6.828	6.227	5,2	0,54	0,64
Toplamı	93.057	133.397	43,3	81.070	117.688	100,0	0,87	0,88

*Orijinal hesaplamalar. Kaynak: TÜİK, 2019.

Diğer illerin üretim bakımından Kastamonu'nun öne geçmesi coğrafi işarete

sahip ve markalaşmış ürün olan Taşköprü sarımsağı tüketimini azaltacaktır. Oysaki,

coğrafi işaret geleneksel yerel üretimi destekleyerek, sağlıklı ürünlerin üretimine katkı sağlamakta ve üretim değerlerinin de gelecek nesillere aktarılmasına da yardımcı olmaktadır (Gürel ve ark., 2016). Ancak, gelecekte üretim için yaklaşım geliştirilmediği takdirde hem üretici hem de tüketiciler için bir tehdit oluşma ihtimali söz konusudur. Öte yandan, Taşköprü İlçesinde de diğer sarımsakların dikiminin yapılmaması önlemleri kapsamında Belediye Meclisi'nde alınan kararla ilçedeki sarımsak pazarının adı 'Tescilli Taşköprü Sarımsağı Pazarı' olarak değiştirilmiş ve yasal yetkilerle sarımsak tesislerinde ve pazarlarında denetimler sıklaştırılmıştır (Anonim, 2012).

Sarımsak fiyatları

Sarımsağın üretici ve tüketici fiyatı çizelge 5'de verilmiştir. Burada verilen fiyatlar güncel olup, mevcut üretici il sıralamasına göre hem bağlı bulunulan İlçe Tarım Müdürlükleri hem de tüketiciler ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonrasında listelenmiştir. Tüketicinin 1 kg sarımsağa ödediği fiyat ile 1 kg sarımsağa karşılık çiftçi eline geçen fiyat arasındaki fark pazarlama marjını vermektedir. Çeşit, üretim, verim ve kalite ile pazar koşullarına bağlı şekillenen sarımsak fiyatları iller bazında değişiklik göstermekle birlikte 2019

yılında çok yüksek bir trend göstermiştir (Çizelge 5). Fiyatlar dikkate alındığında, üretici satış fiyatının en düşük olduğu il Tokat, Adıyaman ve Gaziantep (15 TL), en yüksek olduğu iller Konya, Antalya ve Kütahya'dır (35 TL). Fiyatlandırmalar esas alınarak yapılan orijinal hesaplamalar sonucunda, aracılardan eline geçen payın %13-57, üretici eline geçen ise %43-88 arasında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, üreticinin en karlı olduğu il Kütahya (%88), aracının en karlı olduğu iller ise Gaziantep ve Adıyaman (%57) olarak belirlenmiştir. Aracı eline geçen fiyatın en düşük olduğu iller sırasıyla Kütahya (%12), Şanlıurfa (%20), Konya ve Antalya (%22) olarak tespit edilmiştir (Çizelge 5). Bu durum, üretici satış fiyatlarının yüksek olmasından ve üreticinin kendi şirketi üzerinden satış yapmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, 2019 yılında üreticinin avantajlı, tüketicinin ise dezavantajlı olduğu bir durum söz konusu olmuştur. Bu durum, olumsuz hava koşulları kaynaklı verim düşüşü ve talebi karşılamadaki yetersizliğe bağlı fiyat artışından kaynaklanmıştır (Akan ve ark., 2019c). Öte yandan, verim düşüklüğü olmayan bazı illerimizde de fiyat istikrarı sağlanamamış, piyasa fiyatı esas alınarak satışlar gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 5. Sarımsak üreticisi illerin 2019 yılı fiyatlara göre pazarlama marjları

İller	Üretici Satış Fiyatı (TL/kg)	Tüketici Satış Fiyatı (TL/kg)	Pazarlama Marjı	Üretici Eline Geçen (%)	Aracı Eline Geçen (%)
Gaziantep	15	35	20	43	57
Kastamonu	30	45	15	67	33
Kahramanmaraş	20	30	10	67	33
Aksaray	30	40	10	75	25
Tokat	15	30	15	50	50
Konya	35	45	10	78	22
Adıyaman	15	35	20	43	57
Balıkesir	25	50	25	50	50
Hatay	25	50	25	50	50
Karaman	30	40	10	75	25
Kütahya	35	40	5	88	12
Antalya	35	45	10	78	22
Şanlıurfa	20	25	5	80	20
Uşak	30	40	10	75	25
Manisa	25	40	15	63	37
Nevşehir	25	40	15	63	37

Kaynak: Orijinal hesaplamalar.

Kastamonu ili ve ilçelerinde sarımsak üretimi

Kastamonu'da sarımsak yetiştiriciliği küçük aile işletmelerinin önemli geçim kaynağı

ve temel istihdam sağlayıcısı olup, ilin ekonomik ve sosyal yapısında önemli bir yere sahiptir (Genç, 2018).

Kastamonu ilinin ekonomik yapısında önem teşkil eden sarımsak üretiminin yanında tarıma dayalı modern tesislerin (işleme vb.) oluşturularak bölgedeki halkın sanayide de aktif rol alarak istihdam sağlanması gerekmektedir. Sanayideki istihdam sayesinde yatırım ve alt yapı olanakları geliştirilecek ve bölge nüfusunun yerinde kalkınması sağlanacaktır. Ayrıca, teknoloji tabanlı üretimler ile inovatif ürünler de geliştirilebilecektir (Fidan ve ark., 2019). Sarımsak 2010 yılında TÜRKPATENT Enstitüsünden coğrafi işaret almış ve üretimi o tarihte itibaren artmıştır. 2012 yılında 2870 üretici geçimini sarımsak yetiştiriciliğinden sağlarken bu sayı 2017 yılında 3490 kişiye ulaşmıştır (TÜRKPATENT, 2019). Özellikle Taşköprü ilçesinde yaşayanların %75'i sarımsak geliriyle hayatlarını sürdürmektedir (Anonim, 2012). Kastamonu ilinin yoğun olarak Taşköprü ve Hanönü ilçeleri ile merkezinde sarımsak yetiştiriciliği yapılmaktadır. Taşköprü ilçesinde 2017 yılında 24 bin tona ulaşan üretim, 2018 yılında %23'lük azalma ile 18 bin tona

gerilemiştir. Benzer durum ekim alanı miktarında da yaşanmış olup, 2018 yılında bir önceki yıla göre az da olsa bir kayıp tespit edilmiştir (Çizelge 6). İlçedeki üretimde en büyük caydırıcı faktörün insan gücüne dayalı üretim modelinden dolayı üretim maliyetlerinin yüksekliği olarak düşünülmektedir. Son on yıllık periyotta ilçede en yüksek verim değerine (%1) 2014-2017 yılları arasında ulaşılmıştır. Çizelge 6'ya göre temel yıl olarak baz alınan 2008 yılı ile 2018 yılı verim değeri arasında fark tespit edilmemiş olup, 2018 yılında bir önceki yıla kıyasla %0,2'lik verim kaybı görülmüştür.

Bölgenin kalkınması için önemli bir tarım ürünü olan sarımsağın yetiştiriciliği sırasında karşılaşılan sorunları en aza indirmek, üreticilerin ve sanayicilerin desteklenmesi açısından önemlidir. Yerel kalkınma aşamasında da hem sarımsağın hem de bölgenin tanıtımı ve kurumsallaşması adına geleneksel hale getirilen faaliyetlerin (festival, fuar, kongre, çalıştay ve panel) sürdürülmesi kritik önem taşımaktadır.

Çizelge 6. Taşköprü ilçesinde 2018 yılı sarımsak ekiliş, üretim ve verim durumu

Yıllar	Ekilen Alanı (da)		Üretim Miktarı (ton)		Verim (ton/da)	
	Taşköprü	İndeks (2008=100)	Taşköprü	İndeks (2008=100)	Taşköprü	İndeks (2008=100)
2008	22.500	100,0	18.000	100,0	0,8	100,0
2009	20.000	88,9	18.000	100,0	0,9	112,5
2010	22.500	100,0	18.000	100,0	0,8	100,0
2011	22.500	100,0	18.000	100,0	0,8	100,0
2012	21.727	96,6	12.591	70,0	0,5	62,5
2013	18.000	80,0	12.600	70,0	0,7	87,5
2014	18.000	80,0	18.000	100,0	1	125,0
2015	21.250	94,4	21.250	118,1	1	125,0
2016	22.000	97,8	22.000	122,2	1	125,0
2017	24.000	106,7	24.000	133,3	1	125,0
2018	23.000	102,2	18.400	102,2	0,8	100,0

*2008 yılına göre değişim. Kaynak: TÜİK, 2019.

Sarımsak yetiştiriciliğinin Taşköprü ilçesi açısından değerlendirilmesi

Bu çalışmada yetiştiriciliğin yöre açısından değerlendirilmesi, Kastamonu ili Taşköprü ilçesindeki üreticilerin, ziraat odası üyelerinin odak görüşme esnasındaki cevaplarından derlenerek oluşturulmuştur. Sarımsak yetiştiriciliğinin güçlü yanları, karşılaşılan sorunlar ve kalkınmadaki önemi gibi genel başlıklar halinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir (Çizelge 7).

Sonuç ve Öneriler

Sarımsak hem doğrudan hem de ham madde olarak pek çok alanda değerlendirilen kullanım alanı geniş bir üründür. Ancak, tarımda yaşanan sorunların yıllardır gündemde olmasına rağmen hâlâ çözülememiş olması ve alınan tedbirlerin acil durum önlemlerini kapsayarak kalıcı çözümler üretmemesi sebebiyle de üreticilerin tarımsal üretimden ayrılmalarını beraberinde getirmiştir. Sarımsak üretimi için de benzer bir tablo sergilenmektedir. 2017 yılına kadar üretimde birinci sırada yer alan

Kastamonu 2018 yılında üretimdeki liderliği Gaziantep'e bırakmıştır. Bunun temel sebebi ekolojiye bağlı verim kaybının yanısıra, girdi maliyetlerinin yüksek oluşu, fiyat istikrarının sağlanamaması, çiftçiler arasında ortak bir politika izlenilememesi ve satış kanallarındaki eksikliklerdir. Bu koşullar ile birlikte tüketicilerin hızla ithal sarımsağa yönelmesi, çiftçilerin bireysel mücadele etme şansını azaltmış, ürününden kâr edemeyen ve hatta zarar eden çiftçileri üretim yapmaktan vazgeçirmiştir. Bu etkileri ortadan kaldırmak için çiftçilerin birlik çatısı altında toplanmaları, üretim planlamasının yapılması, kooperatifleşmeye

gitmeleri, artan veya dengesiz gelişen yurt içi sarımsak fiyatlarının düzenlenmesi amacıyla Sarımsak Borsası'nın kurulması çözüme ulaştırabilecek alternatifler arasındadır. Öte yandan, yerli, tescilli ve coğrafi işarete sahip Taşköprü sarımsağının korunması açısından uygulanan politikaların ve kararların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Nitekim coğrafi işaretin kırsal kalkınma yönünden üretime farklı bir bakış açısı getirmesi, yerel işletmelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kırsal-kültürel mirasın ve biyoçeşitliliğin korunmasını sağlanması ile bölgeye etkileri oldukça fazladır (Gürel ve ark., 2016).

Çizelge 7. Taşköprü ilçesinde sarımsak üretiminin güncel durumu ve değerlendirilmesi

<i>Sarımsağın güçlü yanları</i>	<ul style="list-style-type: none">• Taşköprü ilçesinin beyaz altını olarak bilinen sarımsak ilçenin adıyla anılması hem Taşköprü'nün hem Kastamonu'nun hem de bölgenin tanınırlığını artırıyor olması,• Taşköprü'de yaşayan üreticilerin temel geçim kaynağını oluşturması, küçük aile işletmelerini ayakta tutması,• Markalaşarak, tescil belgesinin olması,• Uzun süreli depolamaya olanak sağlanması,• Doğrudan ya da dolaylı yollarla gıda, sağlık ve kozmetik gibi sektörlerle ham madde sağlayarak ürüne özel pazar yaratması,• Kârlılığının yüksek olması,• Taşköprü sarımsağı ile ilgili pek çok deneysel veriye ulaşım kolaylığıdır.
<i>Sarımsak yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Bilinçsiz ilaç ve gübre kullanılmasına bağlı zirai mücadelenin etkin yapılamaması ve sarımsakta sık görülen (pas, kök çürüklüğü, çil ve kurt) hastalıkların önlenememesi,• Aile dışı işgücü bulunamaması,• Pazarlama faaliyetlerinin etkin yürütülememesi, ihracat yapılamaması, fiyat istikrarsızlığı, katma değer yaratmaya uygun fonksiyonel bir ürün olmasına rağmen tam anlamıyla değerlendirilememesi,• Uzun süreli depolama için ilçede soğuk hava depolarının yetersizliği,• Taşköprü'de Üretici Birliği kurulmasına rağmen, Ziraat Odası ve Tarım İlçe Müdürlüğü ile koordineli çalışılmaması sonucunda etkin bir rol oynayamamasıdır.
<i>Sarımsağın yerel kalkınmaya katkısı</i>	<ul style="list-style-type: none">• İlçede sürekli olarak düzenlenen festivaller, fuarlar, çalıştaylar, paneller ve yarışmaların bölgenin turizm açısından kalkınmasına katkı sağlanması,• Birçok sektörde temel girdi maddesi olarak kullanılması sayesinde farklı girişim ve yeni yatırım olanaklarının sağlanması, yeni yatırım olanaklarıyla beraber yeni istihdam imkanlarının sağlanması,• Bölge halkının yeni ekonomik, sosyal ve kültürel yatırımlarla yerelde kalkınmasının sağlanması,• Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından organik sarımsak üreticilerine mazot, gübre desteğinin (14 TL/da) yanında 1. kategoride yer alan sarımsak üreticilerine 100 TL/da, 3. kategoride yer alan sarımsak üreticilerine ise 30 TL/da ek bir destek sağlanması (TOB, 2019), ÇATAK desteklerinden de yararlanabilen üreticiler 1. kategoride 45 TL/da, 2. kategoride 60 TL/da ve 3. kategoride 135 TL/da destek alması ve böylece tarımsal üretimin devamlılığının sağlanmasıdır.

*Anket sonuçları doğrultusunda hazırlanmıştır.

Üreticilerin maliyetlerini karşılayabilecek ölçüde desteklerin verilmesi, yerel anlamda katma değere yönelik üretimin yapılması önemlidir. Bu aşamada yapılacak her yatırım ve desteklenecek her adım Taşköprü ve Kastamonu özelinde kalkınma anlamında bir imkân sağlayacaktır.

Örgütlenme sorunları giderilerek etkin bir organizasyon işleyişi oluşturulmalı, ürünler teknoloji tabanlı optimizasyon yapılarak pazar sinyallerine uygun iç ve dış talepler doğrultusunda geliştirilmeli, depolama kalitesi iyileştirilerek fireye bağlı tonaj kaybı önlenmeli, satış kanalları revize edilerek pazarlama ve taşıma sorunları giderilmeli, ihracatta agresif bir tavır sergilenmeli, yeni küresel pazarlar hedeflenerek ticaret sistemine uygun olarak ürünler işlenmelidir. Ayrıca, günümüzde mega trend sebzeler arasında ilk sıralarda yer alan sarımsağın ve endüstriyel atık olarak bilinen sarımsak kabuklarının küresel marketteki farklı kullanım alanları ve olanakları ülkemizde de gündeme alınmalıdır.

Sonuç olarak, değişen fiyat, üretim ve iklimsel risklere karşı önlemler almak, bunları yönetmek ve fırsatları avantaja çevirme sürecinde planlama ve stratejik yaklaşımlarla izleme ve değerlendirmeler yapılmalıdır (Akan ve ark., 2019c). Ayrıca, tarıma dayalı modern tesisler kurularak bölge halkına yeni iş alanlarında istihdam sağlanması gerekmektedir. Sanayideki istihdam sayesinde yatırım ve alt yapı olanakları geliştirilecek ve bölge nüfusunun yerinde kalkınması da sağlanacaktır.

Kaynaklar

- Akan, S. ve Ünüvar, İ. 2017. Sarımsak üretim ve ticaretinin ekonomik önemi. III. Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongreler Serisi, 04-05 Mart, Edirne, s. 1817-1824.
- Akan, S. 2019. Evaluation and comparison of some parameters in four garlic varieties. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 9 (4): 1866-1875.
- Akan, S., Horzum, Ö. ve Tuna Güneş, N. 2019a. Taze sarımsak (*Allium sativum* L.) başlarının modifiye atmosferli paketlerde depolanma performansı. Uluslararası Avrasya Doğal Beslenme ve Sağlıklı Yaşam Zirvesi, 2-6 Ekim, Ankara, c. 1, s. 424-432.
- Akan, S., Tuna Güneş, N. ve Yanmaz, R. 2019b. Methyl jasmonate and low temperature can help for keeping some physicochemical quality parameters in garlic (*Allium sativum* L.) cloves. *Food Chemistry*, 270: 546-553.
- Akan, S., Horzum, Ö., Tuna Güneş, N., İpek, M. ve Güneş, E. 2019c. Taşköprü sarımsağında karlılık analizi. I. Uluslararası Tarım ve Çevre Bilimleri Araştırmaları Kongresi, 2-6 Aralık, Ankara, s. 362-370.
- Anonim. 2012. Taşköprü sarımsak paneli bildiri notları. T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Kitabı, 1. Baskı, 132 s, Kastamonu.
- Anonymous. 2019. Common quality standard for garlic regulation. http://www.garlicworld.co.uk/reports/E_C2288.pdf. (Erişim tarihi: 09/12/2019).
- Aşkan, E. ve Dağdemir, V. 2015. Türkiye sarımsak piyasasının ekonomik analizi. *Alinteri Ziraat Bilimleri Dergisi*, 28 (B): 19-26.
- Comtrade. 2019. TradeMap, Turkey trade statistics, (Erişim tarihi: 3/10/2019).
- Ertek, N., Demir, O. ve Keskin, A. 2020. Türkiye’de portakal piyasasının ekonomik analizi ve pazarlama marjları. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 51 (1): 1-7.
- Fidan, B.B., Kaya, A.Z., Doğan, B., Demir, B., Akan, S. ve Katırcıoğlu, H. 2019. Yeni trend sarımsak formları ve önemi. Uluslararası Avrasya Doğal Beslenme ve Sağlıklı Yaşam Zirvesi, 2-6 Ekim, Ankara, c. 1, s. 1353-1361.
- Genç, G. 2018. Türkiye’de sarımsak üretiminde çalışma koşullarına yönelik bir araştırma: Taşköprü örneği. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3): 59-86.
- Gürel, E., Gürler, A.Z., Nabalı, B. ve Ayyıldız, B. 2016. Coğrafi işaretlerin kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi: Tokat ili örneği. XII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs, Isparta, s. 1049-1058.
- Kaya, F. 2012. Sarımsağın dış ticaretindeki bitki sağlığı ve gıda güvenliği kontrolleri. In: T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Taşköprü Sarımsak Paneli Bildiri Notları, Kastamonu, 1. Baskı, s. 45-48.
- Küzeci, U., Dağdemir, V. ve Demir, O. 2019. Türkiye kuru fasulye piyasasının ekonomik analizi ve pazarlama marjları. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7 (2): 379-386.
- TOB. 2019. Tarımsal destek kalemleri ve miktarları, <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular>

- /Tarımsal-Destekler (Erişim tarihi: 4/11/2019).
- Topçu, Y. 2003. Gıda ürünlerinde pazarlama marjı ve cebirsel analiz. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34 (2): 199-207.
- Topçu, Y. 2004. A study on the meat cost and marketing margins of cattle fattening farms in Erzurum province. *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences*, 28 (6): 1007-1015.
- TÜİK. 2017. Bitkisel üretim istatistikleri, bölgesel istatistikler, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim tarihi: 16/01/2017).
- TÜİK. 2018. Bitkisel üretim istatistikleri, sarımsak üretim verileri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim tarihi: 22/09/2019).
- TÜİK. 2019. Bitkisel üretim istatistikleri, sarımsak üretim verileri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim tarihi: 5/01/2020).
- TÜRKPATENT. 2019. Coğrafi işaret tescil belgesi, <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicaISigns/135.pdf> (Erişim tarihi: 22/09/2019).